

Het vergieten van de Hilvarenbeekse klokken in 1737

Tijdens de brand na een blikseminslag van 1719 blusten Peter van Beschoven, Peter Noijens, Jan Stevens de Hont de Jonge, Jan de Hont de oude, Steven de Hont, Jan Noijens, Cornelis Otten, Cornelis Leemans en Cornelis Anthony van Hooff de toren van de St. Petruskerk van Hilvarenbeek.ⁱ

Hierbij zijn enkele families nog na de brand betrokken geweest bij het onderhoud en de vergieting van de klokken. Kort na de brand wordt met Jacobus van Trier een bestek gemaakt, waarbij er sprake was van het repareren van de as, het luidwiel en een touw van de “voorste klok aan de trap”. De as moest volgens het bestek *van goet hart eijckenhout*, en moest net als de as, het luidwiel precies als de vorige gemaakt worden. Bovendien waren de planken in de klokkenzolder ook nog aan vervanging toe, citerende uit het bestek: *onder de grote klock langh seventien en een halve voet en breedt vijff en een halff voet van eijcken plancken dick anderhalven duijm*. Onder de andere twee klokken moeten evenals zulke planken gemaakt worden.ⁱⁱ

Tot in 1728 is de situatie van de klokken nog goed. In dat jaar wordt een bestek gemaakt voor het onderhoud van de klokken en het uurwerk met de koster Thomas van der Hammen als aannemer.ⁱⁱⁱ Dit bestek werd niet als zodanig gerealiseerd, maar kennelijk werd er nog een inspectie gedaan. Een maand later besteedt het Dorpsbestuur naast de reparatie aan een brug en de gebodenlinde ook de grote klok, een touw aan de grote schel en touwen aan andere klokken, die niet nader worden genoemd. Hierbij is naast de koster ook Hendrik Leemans, meestertimmerman Hendrik Walschots en Lambert Peter Bosmans.^{iv} Dit bestek is erg vergelijkbaar met het bestek uit 1719, ook de voorwaarden komen met elkaar overeen. Zo is dat ook het geval dat het dorpsbestuur met de nog minderjarige Steven en zijn vader Hendrick de Hont een bestek opstelt, waarbij dezelfde werkzaamheden aan de klokken voorkomen. Echter, hier worden de overige taken niet opgedragen, daarentegen een deur op het balkon van de toren te maken.^v Beide partijen hebben hun werk gedaan; mogelijk hebben ze samen gewerkt met de revisie van de klokken. Want, Hendrick de Hont was namelijk een halfbroer van Jan de Hont, die trouwde met de zus van Hendrick Walschots.^{vi}

In 1731 is nog een aanbesteding over het overluiden van Johan de Cort, vanaf 1692 heer van de Heerlijkheid van Hilvarenbeek.^{vii} Hierbij wordt vermeld dat er vier klokken geluid worden, driemaal daags, een uur lang met drie pozen, mogelijk op elk kwartier. Na een week werd dit aangepast naar tweemaal daags, de luiding van 's-middags wordt niet meer gedaan.^{viii} Mogelijk was dit overluiden een aanleiding geweest voor de hoge slijtage van de tiendklok, wat resulteerde in het barsten van de klok.

De eigenaar van de tiendklok – de rentmeester van de Meijerij van 's-Hertogenbosch gaf daarom ook de opdracht om deze te vergieten. Maar ook het Kapittel had de nodige inspraak op het vergieten van de tiendklok, beide partijen hadden namelijk 20% van de onderhoudslasten op zich.^{ix}

Vervolgens verzochten de Regenten en Drossaard van Hilvarenbeek Tinco Lijcklama á Nijeholt, rentmeester van de Meierij van 's-Hertogenbosch, de tiendeigenaar van Vosselaar, de proosdij van Maaseik en het Kapittel van Hilvarenbeek de kosten goed te verdelen.^x Dit schijnt, door alle complexiteit niet erg probleemloos te verlopen. In 1566 was er namelijk een vergelijkbaar voorval, waarin er ruzie was tussen aan de ene zijde het Dorpsbestuur, de kerkmeesters en de heilige Geestmeester, en aan de andere zijde de tiendheffers, namelijk de Deken, Kanunniken, de proost van Maaseik, de kerkfabriek van St. Jan te Den Bosch en de pastoor van Hilvarenbeek, over het hoe te betalen van verschillende werkzaamheden aan de kerk, waaronder het herstel van de grote klok.^{xi}

Daarnaast verleent men het dorpsbestuur de toestemming om de twee tiendklokken door een *bequaam klockgieter in de Stad Helmond wonende*, te laten gieten. Hiermee wordt met alle zekerheid Joseph Petit bedoeld, die sinds 1724 klokkengieter in Helmond is. Dit wordt bevestigd met een eigenhandige brief van Petit, waarin hij zijn prijs met 12 stuivers per pond aanbiedt.^{xii} Cornelis Peeters van Hooff adviseert dat dit goedkoper kan, hoewel de aangeboden prijs niet erg afwijkt van de toentertijd aangeboden prijzen. Hij ontvangt nog 12 stuivers en 8 penningen tot de nieuwe spijs.^{xiii} Hij benaderde de in Antwerpen werkzame klokkengieter Joris Dumery de klokken te laten gieten. Bovendien was de klokkengieter uit Helmond zelf in Rees actief, waardoor hij niet binnen de gevraagde tijd de klokken kon gieten.

De gebarsten tiendklok mocht alleen vergoten worden op voorwaarde dat de gemeenteklok mee vergoten wordt, en de tiendklok niet eerder in de toren wordt gehangen dan de gemeenteklok. Daarnaast moet de koster in zekere mate betaald worden wanneer er tijdens begrafenissen geluid wordt. Daarnaast mag er geen uurslag meer op deze klok worden voorzien.

Deze voorwaarden worden in de resoluties besproken. Hiervoor vroeg de dorpsraad of het mogelijk was om de uurslag op de tiendklok te behouden, maar de gemeenteklok van de halfuurslag te voorzien. Niet zeker is of deze werkzaamheden zijn uitgevoerd. Een unaniem besluit werd wel genomen over het vraagstuk over het al dan niet betalen van de koster voor het luiden tijdens begrafenissen. De koster zou niet betaald worden, het gebruik dat vanouds de kerkmeester betaald wordt blijft. Wel moest de koster worden ingelicht voor het luiden bij *eenige nieuwigheeden*.^{xiv} Voordat de klokken vergoten worden, wordt in de dorpswaag naast de toren nog het gewicht van de te vergieten klokken vastgesteld. De gewichten bedragen 3144 en 2581 pond. Dit komt ongeveer neer op de slagtonen dis¹ en e¹. Daarnaast wordt een *geborste schel* gewogen, die 267 pond is.^{xv}

Afbeelding 1 De signatuur van de klokkengieter op de tiendklok: GEORGIUS DU MERY

De door Cornelis Peters van Hooff geadviseerde gieter Joris Dumery is in juni 1737 gekomen om de klokken te gieten. Van Hooff, die in Hilvarenbeek meestersmid was, was zelf betrokken bij de installatie van de klokken. Hij maakte namelijk ijzerwerk aan de klepels, banden, schijven, einden en nagels. Voor de tiendklok wordt door

Hendrick Walschots – zwager van Jan de Hont, die ook het uurwerk van de kerk restaureerde – een nieuwe luidas gemaakt. Samen met Huijbert van Gijssel maakt hij nog een luidas voor de brandklok, die in 1541 door Jan Waghevens werd gegoten. Kennelijk werd ook de gebarsten grote schel hergooten, want in hetzelfde jaar vinden we een rekening dat deze opnieuw wordt ingericht met een nieuwe as, een nieuw wiel en tussenliggende spaken. Dumery giet buiten de de klokken zelf ook nog zes nieuwe lagers voor de brand-, gemeente- en tiendklok. Echter, worden deze in zijn eigen gieterij gegoten, toentertijd te Antwerpen, want ene Goijert Beckers ontvangt drie gulden voor de karrenvracht van Hilvarenbeek naar Turnhout, die vandaar uit verscheept werden naar Antwerpen, en ook weer terug.^{xvi}

Ook de nieuwe klokken worden gewogen voordat ze in de toren worden gehesen. De gewichten van de twee klokken zijn 122 pond meer dan voor het vergieten, de tiendklok weegt 3240 pond en 2607 pond.^{xvii} De tonen veranderen hier niet door drastisch. Aangezien we van de nog bewaarde tiendklok de slagtoon weten moeten van beide klokken ongeveer d^1 (zeker) en es^1 geweest zijn.

De vergieting werd overigens bekostigd door middel van het geld wat bij het overluiden werd aangelegd voor het geval dat de tiendklok vergoten zou moeten worden.^{xviii}

Een jaar na het vergieten sluit men een onderhoudscontract tussen de koster met Jan Lemmens en het kerkbestuur. Hier wordt namelijk in genoemd dat de riemen van de klepels in alle klokken, uitgezonderd de tiendklok. Bovendien zijn de voorwaarden in deze besteding dat de touwen moeten onderhouden worden, maar ook dat de klepels ingekort moeten worden.^{xix}

Laatstgenoemde adviseert het dorpsbestuur in 1741 de klepels van de twee grootste klokken in te korten want de riemen konden niet opgebonden worden, dus kennelijk is deze aanbesteding voor een gedeelte niet helemaal uitgevoerd.^{xx} Of dit nog daadwerkelijk is uitgevoerd, is onbekend.

Rond deze periode zouden de kosten gegeven zijn, aangezien in 1740, maar ook in 1741 een verzoek wordt ingediend, de woorden omtrent het vergieten te schrappen, waaronder ook de vermelding van de totale kosten 265 gulden, 5 stuivers en 10 penningen.^{xxi}

Bovendien moet wel gezegd worden dat de relatie tussen de families Van Hooff, Walschots, De Hont en Dumery niet geheel verbroken is. Zo trouwt de dochter van Jan de Hont, Maria, met de klokkengieter Dumery.

Daarnaast verkoopt Cornelis Peters van Hooff, toen wonende te Turnhout, aan zijn neef Thomas van Hooff een huis aan de Gelderstraat, dat acht jaar lang wordt verhuurd door de zonen van Jan de Hont, Stephanus en Gerardus, die evenals het beroep als uurwerkmaker uitoefenen.^{xxii}

Tot op heden luidt samen met de andere klokken de grote tiendklok op begrafenissen en voor de missen, en verkondigt nog steeds de hele uren. De gemeenteklok, echter, is geen lang leven beschoren, aangezien al in 1780 de melding werd gemaakt van een gebarsten klok^{xxiii}, die in 1791 wordt hergoten door Nicolas Simon.^{xxiv}

-
- ⁱ Dorpsbestuur Hilvarenbeek, inv. no. 1581.
- ⁱⁱ Schepenbank Hilvarenbeek, inv. no. 574, fol. 479
- ⁱⁱⁱ Schepenbank Hilvarenbeek, inv. no. 575, fol. 739v
- ^{iv} Schepenbank Hilvarenbeek, inv. no. 575, fol. 751
- ^v Schepenbank Hilvarenbeek, inv. no. 575, fol. 762v
- ^{vi} Voor meer informatie over de familie de Hont, lees: Jan de Hont de jonge en zijn familie (Brabantse Leeuw, 1977, jaargang 26, pp. 65-79)
- ^{vii} Noord-Brabant tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden 1572-1795.
- ^{viii} Schepenbank Hilvarenbeek, inv. no. 576, fol. 188
- ^{ix} L. H. C. (1873) Schtujes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch* (Vol. 4, pp. 606-608). St. Michielsgestel: Boekdrukkerij van het Bisdom Den Bosch.
- ^x Reslouties Raad van State, inv. no. 328, fol. 22r dd. 11 juli 1737
- ^{xi} Kapittel Hilvarenbeek, inv. no. 4257
- ^{xii} Raad van State, ingekomen brieven 1737.
- ^{xiii} Raad van State, inv. no. 328, fol. 142r
- ^{xiv} Reslouties Dorpsraad Hilvarenbeek, inv. no. 24, fol. 150v, dd. 28 mei 1738
- ^{xv} Idem, fol. 141
- ^{xvi} Al deze rekeningen zijn afkomstig uit de borgemeestersrekeningen, inv. no. 277 (1 april 1737-31 maart 1738), fol. 35v-36v, 38v
- Resoluties van de Dorpsraad Hilvarenbeek, inv. no. 24, fol.150-150v.
- ^{xvii} Reslouties Dorpsraad Hilvarenbeek, inv. no. 24, fol. 141
- ^{xviii} Reslouties Dorpsraad Hilvarenbeek, inv. no. 21, dd. 9 oktober 1697.
- ^{xix} Schepenbank Hilvarenbeek, inv. no. 577, fol. 56v
- ^{xx} Reslouties Dorpsraad Hilvarenbeek, inv. no. 24, fol. 209, dd. 29 juni 1741
- ^{xxi} Raad van State, inv. no. 334, fol. 306r
- ^{xxii} Schepenbank Hilvarenbeek, inv. no. 485, fol. 44-46.
- ^{xxiii} Dorpsbestuur Hilvarenbeek, inv. no. 1585
- ^{xxiv} Resoluties Dorpsbestuur, inv. no. 29, fol. 30v.